

Estonia teatri -ja kontserdimaja valmis kõige kiuste

Estonia teatrit tuntakse majana, mis valmis rahva annetuste ja Juhan Liivi pintsaku eest. Tegelikult saatis ettevõtmist pidev rahamure. Tööd ei teinud lihtsamaks ka käremeelne kuberner ega ehitusplatsil toimunud õnnetus.

See on veidi enne keskpäeva, kui Tallinnas reaalkooli ja saksa teatri vahelisel platsil sagimiseks läheb. „Kiirgab silindreid ja daamide valged riided helendavad päikese kullas,“ kirjeldab Päevaleht. „See on enamasti kõik elegant publikum, keda voorimehed ja autod toovad. Teisele poole uulitsat asub must murd inimesi, kes uudishimuliku pilkudega sõitjaid saadavad.“

On 1913. aasta 24. august (vana kalendri järgi - toim). See on päev, mida Tallinna eesti soost rahvas on pikki aastaid oodanud - kohe-kohe algavad **Estonia teatri** avamispidustused. Seltsielu nagu sakstel

Kui pool sajandit varem linnadesse kolinud eestlased seltsides koos käima hakkasid, ei osanud nad oma teatrimajast veel undki näha. Seltsitegevus sai alguse baltisakslaste eeskujul. Esimesena registreeriti Tallinnas 1863. aastal lauluselts Revalia, mille tegevus jäi siiski lühiajaliseks. Kaks aastat hiljem lisandusid Tartus laulu- ja mänguselts Vanemuine ja Tallinnas Estonia. Neis tegeldi koorilaulu, pilli- ja näitemänguga. Professionaalset eesti teatrit veel polnud - Tallinnas oli saksa teater, Tartus saksakeelne suveteater.

Linna tulnud eestlased töötasid enamasti käsitöölise ja sakste teenritena, kuid sajandi lõpuks kujuneb välja intelligents, kelle eestvõttel tugevneb rahvuslik iseteadvus. Tallinnas aitab sellele kaasa noore õigusteadlase Konstantin Pätsi asutatud ajaleht Teataja, mis nõuab eestlaste sõna maksmapanekut nii linnavalitsuses kui ka seltsides.

Eesti seltse on Tallinnas 1901. aastal kuus, peale laulmise ja teatrimängu tegeletakse karskuse edendamise ja rattasõiduga ning käsitöölise ja põllumeeste huvide kaitsmisega. Kuna igal seltsil on vaja kooskäimiskohta, ent üüripindade tingimused on kehvad, hakkab kostma ühinemise mõtteid.

Kui 1902. aastal põleb saksa teatrihoone Laial tänaval maha, annab linn, kus võim on sakslaste käes, teatrile uue krundi. Sinna hakkabki kerkima uus teater, praeguse draamateatri maja. Sakslastele krundi eraldamine Innustab ka eesti seltse tegutsema ja nii esitatakse linnale palvekiri 450 ruutsülla (umbes 2000 m² - toim) suuruse krundi saamiseks, et rajada sinna eesti seltside maja. Kirjas öeldakse, et ruumide kitsikus ja tehniliste võimaluste puudumine takistavad teatri tegemist, ning märgitakse, et eestlased moodustavad üle 80% Tallinna elanikkonnast ja seega on käes aeg ehitada eesti teater. Seltside arvates on parim koht reaalkooli kõrval asuv puistee nurk - koht, kus praegu seisabki **Estonia teater**.

Otsust maatüki eraldamise kohta ei langetata linnas kergelt. Vaieldakse näiteks selle üle, kas krundil oleks lubatud ka äritegevus. Seda soovivad eestlased, et äripindade üüritulust ülejäänud maja ülal pidada. Samuti arutletakse, kui pikk tähtaeg maja valmimiseks seada.

Lõpuks otsustatakse, et seltsid saavad nii maatüki kui ka loa äritegevuseks ja hoone tuleb sinna ehitada kümne aasta jooksul, aastaks 1914. Kellelegi kolmandale maad edasi müües peab linnale maksma maatüki hinna 22 500 rubla.

Krunt kirjutatakse seltsidest aga ainult ühe, Estonia nimele, sest selgub, et teiste seltside põhikirjad ei näe ette kinnisvara omamist.

Eestlaste arvutuste järgi läheb ehitus maksma 120 000 rubla. Sellest 50 000 tahetakse koguda korjanduse teel, ülejäänu jaoks võtta laenu. 1904. aastal alustataksegi raha kogumisega, näiteks toimuvad piduõhtud, mis juhatatakse sisse „mõttekujutusliste udupiltidega“ oma teatrimajast. 1905. aasta alguses loetakse kokku 1300 rubla.

Järgmisel aastal asutatakse Paul Pinna ja Theodor Altermanni eestvedamisel kutseline **teater Estonia** ja ruumipuudus annab nüüd varasemast enamgi tunda. Küllap vaatab Tallinna eesti seltskond kadedusega ka Tartu poole, kus Vanemuise selts juba samal aastal oma majja sisse kolib.

Liitumisest ei saa asja

Tallinlased on aga probleemi ees. Majast pidi saama seltside ühine tegutsemis-paik ja selleks plaaniti seltsid liita, kuid arvukatel koosolekutel jõutakse tõdemusele, et seltside tegevusalad ja maailmavaated on liiga erinevad. Asjade selginemiseni moodustatakse Estonia juurde eraldi ehituskomisjon, mille juhatajaks saab sama seltsi esimees Juhan Umbli.

Ettevõtmise eestvedajad on juba mõnda aega rääkinud, et 450 ruutsülla suurune maalapp jääb teatri jaoks siiski väikseks. Nüüd pööratakse uuesti linna poole, küsides juurde 750 ruutsülda (3400 m² - toim) maad.

„450 ruutsülla suurusel maa-alal on võimatu täita kavatsatud ulatuses plaani, mille kohaselt on uues hoones peale teatrisaali ette nähtud veel ruumid muusikaliste ettekannete, loengute ja kursuste jaoks,“ põhjendatakse palvekirjas. Peale selle on eesti seltsidel üks salasoov: hoone peaks olema suurem kui kõrvalltrundile tulev saksa teater.

Pärast järjekordseid tuliseid vaidlusi linnavalitsuses, kus ühes leeris sakslased ja teised eestlased, otsustatakse seltsile maad juurde anda. Samuti lubab linn Lasnamäelt kivimurrust ja liivaaugust tasuta ehitusmaterjali.

Sama häid uudiseid ei tule aga raha korjamise kohta. Nimelt soovib selts korraldada korjanduse kõigi Venemaa eestlaste seas, ent Peterburist selleks luba ei saada, kuna „avalisi korjandusi võida ainult heategevuse otstarbeks, ehk mõne tähtsa sündmuse austamiseks ette võtta“.

Luba saadakse korjandusteks Eesti- ja Liivimaa kubermangudes ning neid tahetakse teha nii pea, kui korjamise raamatud valmivad.

1907. aasta lõpus toimub „näite-müük“ - laot, mis toob enneolematult hästi sisse, kogutakse ligi 3300 rubla. Ka annetab tuntud laulja Aino Tamm ühe kontserdi tulu teatri heaks.

1908. aasta märtsis peetakse Estonia erakorraline peakoosolek, kus arutletakse hoone suuruse ja väljanägemise üle ning sünnib mitu olulist otsust. Leitakse, et teatrisaal peaks mahutama 1000 ja kontserdisaal kuni 1500 inimest ning et „terve hoone tuleks soome stiilis ja ei peaks mitte üli toredust taga ajama, et maja hind selle läbi liiga kõrgele ei tõuseks“. Hoone hinnaks arvutatakse nüüd juba 180 000 kuni 200 000 rubla.

Koosolekul osalejaile on selge, et ainuüksi korjandustega pole seesugust summat võimalik kokku saada, vaid kasutada tuleb teist moodust - osatähtede väljaandmist. Otsustatakse luua eraldi osaühisus (osaühing - toim), millele tuleb üle anda nii krunt, seni kogutud raha kui ka õigus kasutada kivimurdu ja liivaauku.

Haridustegelase Elfriede Lenderi meenutuse järgi kohustati kõiki eesti haritlasi osatähti ostma. „Ka minu abikaasal (Tallinna linnapea Voldemar Lender -autor) oli algul osatähti 1000 rubla eest, nende ostmiseks tegi ta pangast laenu, sest meil mingit vara ei olnud.“

Koosolekul tõstatatakse taas ka küsimus, kas lubada turupoolsele küljele (praeguse Pärnu maantee poolsele küljele - autor) ehitada äriruumid ning majja piljardisaal ja puhvet. Osa inimesi on vastu, nimetades seda kunstitempli rüvetamiseks, ent plaan jääb jõusse -kusagilt peab saama tulu hoone korrashoiuks. Samuti otsustatakse korraldada rahvusvaheline arhitektuurikonkurss, mis kiirelt ka välja kuulutatakse.

Tulemused selguvad augustis. 17 töö seast võitjat välja ei kuulutata, teise koha vääriliseks peetakse aga nii venelaste Nikolai Vassiljevi ja Aleksei Bubõri kui ka soomlaste Armas Lindgreni ja Wivi Lönni projekti. Need nimed on juba tuntud - Vassiljev ja Bubõr võitsid hiljuti Tallinna saksa teatrihoone konkursi, Lindgren on Vanemuise autor. 1910. aastal jäi nurgakivi pidulikult paika panemata ja paigutati hiljem hooviseina. Sõja ajal mattus see rusude alla, kust see 1991. aastal leiti. Täna näeb kivi talveaias.

RAHVUSOOPER ESTONIA ARHIIV

Ehitustööd algavad

1909. aasta alguses kinnitab keisrivõim uue osaühisuse põhikirja ning esimese suurema sammuna langetab osaühing otsuse, et maja ehitatakse soomlaste kavandi järgi. See on nii eestvedajate kui ka avalikkuse poolehoiu võitnud.

Samuti asutakse välja töötama osatähtede müügikava ja ajakirjanduses kutsutakse inimesi osanikeks astuma.

Arhitektid tulevad Tallinna, et vaadata üle koht, ning neil palutakse asuda detailseid projekte koostama. Järgmise kahe talve jooksul käivad nad korduvalt Helsingi ja Tallinna vahet ning hakkavad koostama jooniseid, mis rahuldaks ka kubermanguvalitsust, kellelt peab ehitamiseks loa saama.

Ajalehtedes arutletakse selle üle, kellel üldse oleks tahtmist sellesse küllalt riskantsesse ettevõtmisse raha paigutada. Noorem haritlaskond teeks seda küll juba aadete pärast, aga see on veel liiga väikesearvuline. Kuidas aga innustada jõukamat rahvast - eesti soost majaomanikke ja ärimehi - ning teiselt poolt töölisi, kellel on küll raha vähe, aga keda on kõige enam?

Ärimeeste juures peetakse ohuks tõusiklikkusest tulenevat osavõtmatust, töölisklassi puhul aga nende solvumist, sest kõigile mõeldud rahvamajast ei saanud asja.

Hoolimata ajakirjanduse skeptilisusest õnnestub tänu osaühisuse läbimõeldud tegevuskavale - ja ka tänu 1910. aasta suvel toimunud laulupeole -osatähti küllaltki edukalt müüa ning sügiseks on kogutud juba 76 000 rubla.

Kuigi arhitektidelt pole veel saanud plaane ning täiendav osa maastki on osaühingu nimele kinnitamata, otsustatakse siiski ehitustööde ettevalmistamisega algust teha. Esmalt on vaja krundilt ära vedada muld ja kivid. Tööd jagub, kuna krunti läbib vana vallikraav ning pind on kallakas ja ebatasane.

Ehitustööd ei anta mõnele ettevõttele, vaid otsitakse ise tööde teostajaid, kuna nii loodetakse kokku hoida. „Osa eestlasi pooldas küll ehituse väljaandmist vähempakkumise teel, kuid võitsid need, kes pooldasid teist kava,“ on meenutanud Elfriede Lender.

Ehitusplatsil alanud saginat kasutab osaühisus enesele tähelepanu tõmbamiseks. Nii õnnestub koguda annetusi ehitusmaterjalina ning osa töölisi teeb töid kas täiesti tasuta või siis osatähtede eest.

Ehitusel hakkab tööline

1911. aasta kevadel, kui ilmastikuolud lubavad, hakatakse kohe pihta alusmüüride ladumisega. Ehitustööde juhatajaks saab tunnustatud insener Karl Ipsberg, kes varem töötas keisririigi raudteeprojektide juures. Ipsberg naasis Eestimaale jõuka mehena ning teeb tööd Estonia juures lausa tasuta.

Septembris juhtub ehitusplatsil õnnetus. Ühe kandesamba kokkuvarisemisel langeb sisse osa poolvalminud hoone teatripoolsest müürist ning matab enda alla kuus töolist, kellest üks saab surma. Peale inimelu kaotamise on see hoop ka ettevõtmise mainele, mistõttu jäetakse ära rahakogumiseks plaanitud laad.

Kuberner nimetab toimunut uurima komisjoni, Ipsberg peab põhjalikult aru andma tosinale sakslasest ja venelasest insenerile. Viimased ei leia ehituselt küll ühtki viga. Ipsbergi üle mõistetakse ka kohut ja kuigi suuremat süüd ei suudeta tõestada, määratakse talle kuuajane arest.

Ehitusel jätkub töö siiski endises tempos. Novembris peetakse juba maja sarikapidu, kus riigivõimuvastase vembuna tõmmatakse katusele sinine lipp.

Kuna aeg sunnib tagant, siis piltlikult öeldes maja üht otsa ehitatakse ja teist alles projekteeritakse. Osaühisus vahetab pidevalt telegramme ja kirju Helsingis elava Armas Lindgreniga, kes saadab jooniseid ruumide lahendustega, parandab juba valminud jooniseid jne.

Enamiku kõiksugustest keerulistest väli- ja sisetöödest, sealjuures tugevussaavutused ning raudbetoontööd, teevad ära Soome ja Rootsi firmad, keda oskab Lindgren soovitada. Kohapealt ei ole selliseid spetsialiste võtta. Üks suuremaid proovikive on teatrisaali lae konstruktsioon. See tehakse topelplaega, alumine sile lagi riputatakse võlvilaadse katuse külge - sellist lahendust kasutati esimest korda 15. sajandi alguses Firenze toomkiriku kupli ehitamisel.

Juba 1911. aasta sügisel saab alustada sisetöödega. Lindgreni soovil saabub Tallinnasse arhitekt Bertel Liljequist, kes peab jälgima, et maja kaunistamine toimuks jooniste järgi. Vahepeal on aga hakanud kostma nurinat, et maja saab liiga soomelik, nii saadetakse Liljequist Tartusse eesti rahva muuseumisse tutvuma eesti motiividega. Erilisi muudatusi see kaasa ei too.

Paar võistlust, mis peaks tooma majja n-ö eestilikkust, näiteks teatri eesriide kavandite konkurss, kukuvad ajapuuduse tõttu läbi.

1913. aasta alguseks on kõik tööd viimaks nii kaugel, et turu-poolisel küljel saab välja üürida äri-ruumid. Ja maikuus tõdetaksegi, et hoone saab suve lõpuks valmis. Avamispidustused plaanitakse 24.-26. augustile.

Suured laenud

Osaühisuse juhid võivad lõpuks ometi kergemini hingata, sest ehitusega seotud murede ja vajaduse kõrval end pidevalt kubernerile õigustada on neid kogu aeg kummitanud ka rahamure.

1910. aastal ehitusega algust tehes tasutakse esimesed kulud osaühingu enda kogutud rahadest - osatähtede müügist ja annetustest. Küll aga on juba järgmisel aastal, kui tööd käivad täies hoos, päevakorral laenu võtmine.

Tallinna Vastastikusest Krediidühisusest, eestlaste enda loodud pangast, võetakse kollektiivsel vastutusel esimene 15 000 rublane laen. Sellele järgneb varsti uus summa, 45 000 rubla. Seejärel kaalutakse juba korraga kuuekohalise summa laenamist, ent seda takistab üks juriidiline nüanss.

Nimelt on linn andnud seltsile maa tingimusel, et seda kasutatakse just teatrihoone ehitamiseks ning kellelegi kolmandale maad edasi anda ei tohi. Pangast laenu võttes panditaks maa aga pangale. Seega tekib 1912. aasta suvel olukord, kus krediidühisus ei saa enam laenu suurendada. Ehitus ei tohi aga peatuda! Nii pöörduakse Peterburi Põhja Vastastikuse Krediidühisuse poole, kust saadakse 60 000 rubla tingimusel, et neli osaühisuse liiget vastutavad tagasimaksmise eest isiklikult.

See summa aitab taas üksnes ajutiselt ja peagi tuleb pöörduda uuesti Tallinna Vastastikuse Krediidühisuse poole. Kuna teatri- ja kontserdihoone rahastamiseks enam otseselt laenu anda ei saa, mõeldakse välja hulljulge skeem. See saab teoks tänu Arthur Uibopuule, kes on nii krediidühisuse kui ka Estonia osaühisuse juhatuses.

Rida Estonia juhatuse liikmete abikaasasid, tütreid jt võtab laenu nüüd oma nimele ning seda käendavad omakorda juhatuse ja nõukogu liikmed ning mitu eesti haritlast ja ärimeest. Igaüks laenab 50 000 rubla.

Peale nende laenude oli veel teisigi veksleid, mis vahepeal välja osteti, siis jälle uutega asendati jne. Seejuures langes kõige intensiivsem ehitamine aega, mil ehitusmaterjali hinnad ja tööliste palgad kiirelt kasvasid, sest Tallinn kuulutati Peeter Suure merekindluseks.

Nii tuli juhatusel eelarvet iga poole aasta tagant ümber teha, ja alati suuremaks. Raha läks välja, ent ei tulnud sisse sellelgi määral, mida esialgu loodeti. Lõpuks läks ehitus kallimaks ligi 60%, makstes 811 416 rubla. Võrdluseks: talukoht maksis tollal paar tuhat rubla.

Kuigi esialgu aitasid just rahva annetused ja osatähtede müük arhitektuurikonkurssi korraldada, arhitektide honorare ja reisikuluseid tasuta ning töid alustada, siis suurem osa teatri- ja kontserdihoonest ehitati just laenuraha eest.

Kuidas olid aga lood Juhan Liivi pintsakuga? Seda sündmust 1911. aasta

suvest on kirjanik Friedebert Tuglas kirjeldanud nii: „Seisnud poeet Juhan Liiv ehitusplatsi ääres, vaadanud tükk aega ehitamist, langenud siis põlvili ja öelnud: „Kallis kodumaa! Anna andeks, et ma nii vaene olen ja sulle midagi suurt ei või templi ehitamiseks annetada, aga ma annan, mis mul on.“ Ta võtnud riided seljast, tahtnud neid sinna jätta, kuid linnavaht seganud vahele.“

Rahaliselt kõige raskem aeg oli maailmasõja puhkedes, kui juunis 1914 muutsid Peeter Suure merekindluse esindajad maja hospitaliks. Nii jäädi ilma üüritulust, ent laenuintresse tuli ikka maksta. Kõikidest võlgadest vabanetakse alles 1925. aastal. Sellele aitavad kaasa Eesti iseseisvumise ajal kasutusele võetud margad ja rubla kursi nõrgenemine, mis vähendab võlakoormat lausa kakssada korda.

24. augustil 1913 kell 12 toimub Estonia avamisaktus. Peale eestlaste on

kohal külalised Soomest, Lätist ja mujalt keisririigist. Pidu kestab kolm päeva ja lõpeb kontserdisaalis hommikuni kestnud balliga.

Pärast korjandusi, isikliku vara panti-panekut, vaidlusi omavahel ja võimudega on **Estonia teater** valmis. „Tallinna Eesti seltskonnal on pidupäevad, missuguseid ta senini enne ei ole läbi elanud,“ kirjutab Päevaleht.

Ja kui kuberner eestlastele ette heitis, et nood turuplatsile oma parlamenti ehitavad, siis oli tal omamoodi õigus -1919. aasta 23. aprillil tuleb Asutav Kogu esimest korda kokku just Estonia kontserdisaalis.

Jaan Kärner: „Estonia" kuuskümmend aastat,

T.E.S Estonia, 1925 • Hugo Peets (koostaja): „Estonia" teatri- ja kontserthoone ajalugu, Estonia, 1938 • Liivi Künnapuu, Juhan Maiste: Üks mõtet kandev maja, **Rahvuskooper Estonia**, 2013 • Karl Ipsberg: Ühe sirge mehe elukäik, Eesti Päevaleht, 2010# Elfriede Lender: Minu lastele, Eesti Päevaleht, 2010

Ümberehitustööd nõukogude ajal

Kogu Estonia rajamiseks nähtud vaeva tegi olematuks 1944. aasta 9. märtsi öö, mil nagu paljud teised olulised ehitised, sai tabamuse ka **Estonia teater**, mis põles mõne tunni jooksul müürideni paljaks.

Nõukogude võim ei saanud aga lasta kesklinnas asuval hoonel varemetesse jääda. Olles ise hoone peaaegu hävitanud, hakati teatri taastamisest rääkima kui sotsialistliku ülesehitustöö musternäidisest.

Rekonstrueerimistöode käigus muutus maja suurtes joontes just selliseks, nagu me seda praegu teame. Arhitekt Alar Kotli projekt, mis välja valiti, nägi ette hoone taastamist klassitsistlikus stiilis, mis nõukogude ideoloogiale sobis. Tänu sellele, et ka hoone esitine arhitektuur lähtus klassitsismist, ei olnud ümberehitustööd liiga äärmuslikud. Pea kõikjalt eemaldati siiski juugendlikud detailid, mida peeti dekadentlikuks. Hoone ehitati ka algsest suuremaks, selle tagaküljele rajati ameti-ja harjutusruumid.

Sobivaks ei peetud aga äri-ja laoruumide, esindusrestorani ning keldrikorrusel asunud keeglisaali taastamist. Viimase asemele tehti hoopis garderoob, mis esialgu oli fuajees. Saalidest esimesena taastatud kontserdisaal sai juurde garderoobi ja laiad trepid. Teatrisaali üldlahendus jäi endiseks, ent lagi kaunistati maaliga, mis kujutab Punaarmee Eesti Laskurkorpuse saabumist Tallinna ning rahva rõõmupidu (autorid Elmar Kits, Evald Okas ja Richard Sagrits).

Kuberner oli Estonia ehitamise vastu

Teatri ehitamine langes 1905. aasta revolutsioonijärgsesse aega, mil keiser püüdis kubermangudes oma võimu taas kindlustada. Eestimaa kuberner Izmail Korostovets näitas igati välja oma vastuseisu Estonia ehitamisele.

Kuberneriga tuli kooskõlastada kõik suuremad sammud. Sellest möödahiilimiseks kasutasid eestlased kavalust. Näiteks kui asutati teatrihoone ehitamiseks osühhisus, ei registreeritud seda tavalise seltsina, vaid äriühinguna, mille tegevusalaks on kultuuriürituste korraldamine. Seda põhjusel, et seltsi tegevuse piiramise või selle sulgemise üle sai kuberner otsustada ise, äriühingu puhul vajas ta aga rahandusministeeriumi nõusolekut. Paaril korral oligi sellest abi - kubernerilt mõnes küsimuses keelu saanuna sõideti Peterburi ja saadi sealt õigus.

Teravaim konflikt kuberneriga tekkis

1910. aasta suvel, kui ta Estonia nurgakivipaneku ürituse ära keelas. Laulupeo teisele päevale, 13. juunile planeeritud tseremoonial sooviti peale kohustuslike venekeelsete kõnede võtta sõna ka eesti keeles. Esialgu saadigi selleks luba, ent päev enne aktust tuli teade, et kogu ametlik osa peab toimuma ikkagi vene keeles. Sama päeva õhtul kogunes Estonia osühhisus, kõrvaltoas ootas politseimeister nende vastust kubernerile. Eestlased otsustasid, et nemad peokava ei muuda, oma kodus peab saama rääkida ka emakeelt.

Järgmisel päeval, kui rahvas oli juba ehitusplatsil, saabus politseinik teatega aktuse ärakeelamisest. Linnavahid piirasid lippude-vanikutega kaunistatud platsi sisse ja ajasid inimesed laiali. Nurgakivi sai paika hiljem ehitustööde käigus. Juhtunu haavas eestlasi sügavalt ning seda meenutati veel aastaid hiljem.

Ehitustöid juhtinud Karl Ipsbergon meenutanud, kuidas ta Venemaalt Eestisse naastes kuberneriga viisakusest kohtuma läks. „Kuberner küsis muu seas, mis ma siin Tallinnas tegema hakkan. Kui ma vastasin, et hakkan „Estonia" teatrimaja ja Krediidühisuse panga maja ehitama, siis muutus Korostovets minu vastu kohe külmaks ja varsti järgnenud jumalagajätmine oli küll viisakas, aga jahe, kusjuures Korostovets poolpahaselt ümises, et sellise tühja asja pärast küll ei oleks maksnud Venemaalt siia sõita."

Samuti on kaasaegsed meenutanud, et kui ehitusplatsil juhtus õnnetus, olla kuberner roninud kivihunniku otsa, naeratanud saatanliku irvega ning hõisanud: „Seal see nüüd on, imetlege oma töö tulemusi, rõõmustuge!" Ehk on see küll vaid legend, aga näitab kujukalt, millisena eesti seltskond „mustaks kuberneriks" kutsutud valitseja suhtumist tajus.

Veel pärast Estonia avamist saatis kuberner Peterburi kaebuse selle kohta, et õigeusu kiriku õpetaja õnnistas maja sisse eesti keeles.

Tegevuskava osatähtede müügiks

Estonia osatähtede asutajad töötasid raha kogumiseks välja tegevuskava, mis tundub tänapäevaigi asjatundlik.

„Et õhutamistööd organiseerida, arvatakse tingimata tarviliseks propaganda komisjoni elule kutsuda/ kirjutatakse 29. augustil 1909 osatähtede juhataja protokollis. „Tallinnas tuleks ärksamad ja tuntumad isikud üles kutsuda sellest tööst tegelikult osa võtma, niisama ka maa elanikke, peamiselt aleviku tuntud ärimehi ja lugupeetud ja agaraid isikuid.“

Esiteks nähakse ette kihutustööd „kitsamas tuttavate ringkonnas, tuleb igal võimalikul juhul kõigile seletusi anda, eelarvamusi hajutada ning huvi ja vaimustust asja vastu äratada“. Otsustatakse ajalehtedes osatähti omandanud inimeste nimesid avaldada, samuti „igal suuremal pidul ja koosolekul sisseastumismaksu ja kohustuste vastuvõtmist sisse seada“.

Kaupluste vaateakendel jm silmapaistvates kohtades tahetakse eksponeerida osatähti, et „inimesi, keda asi huvitab, nendega tutvustada ja igale ühele nende kohust teatriasutaja asjus meelde tuletada“.

Otsustatakse trükkida reklaambrošüür, mis sisaldaks ülevaadet teatri ehitamisplaanidest ja osatähtede tegevusest, ja levitada seda tasuta. Värvilise kaane-joonistuse valmistab Ants Laikmaa. Trükist levitatakse koos osatähti omavate liikmete nimekirjaga.

Kui 1909. esimesel poolaastal osatähtede müük nii hästi ei lähe, kui oodati, töötatakse välja veelgi täpsem tegevuskava. Tallinn jagatakse ringkondadeks ja sada vabatahtlikku käivad läbi iga maja, kus elavad eestlased. Osatähtede liikmeks võetakse nüüd juba varasema viie rubla asemel alates kahest rublast.

Samuti müüakse teatrihoone fassaadi kujutavaid postkaarte ja rinnas kantavaid lillekesi 1910. aasta üldlaulupeol.

I „Riigipööre“ Estonias päästis seltsi varjusurmast

I Estonia selts tegeles vaid kõrtsipidamisega, kui ärksamad tegelased seal ohjad enda kätte haarasid ja selle päästsid.

Oktoobris 1865 kogunesid Viru tänavale kaupmees Johannes Trummeri korterisse kümnekond sõpra, kes soovisid asutada eestlaste seltsi. 10. oktoobril peetigi asutamiskoosolek, millest võttis osa umbes 40 eesti soost inimest, ametilt enamasti teenrid, käsitöölised või kaupmehed. Seltsile pandi nimeks Estonia.

Nelja esimese kuu jooksul vahetus seltsi juht kolmel korral, pikemalt jäi ametisse saksa teatri orkestrant Eduard Bergmann, kes alustas seltsis kooriproove.

Eesti seltsid olid esialgu mõeldud vaid seltsieluks, ilma rahvuslike taotlusteta. Estonia koosolekutel kõneldi saksa keeles ja sakslased olid ka seltsi liikmed, sh auesimees. Nende kanda jäid tihtilugu väljaminekud, näiteks 1869. aastal

Tartusse laulupeole sõitmise kulud. Laulupeost innustununa korraldas Estonia Tallinnas Suurgildi hoones oma esimese avaliku kontserdi.

Peale laulmise hakati ka pilli-ja näitemänguga tegelema. Loomulikult ei puudunud piduõhtud. Seltsile anti nn klubiõigus, st luba puhvetit pidada ja alkoholi müüa.

Pärast esimesi tegevusaastaid hakkasid suhted eestlaste endi vahel ning ka sakslastega mitmesugustel põhjustel käärima. Aegamisi lahkus seltsist palju liikmeid, seejuures kõik sakslased. 1870.-1880. aastail jäi isetegevus soiku. Seltsi vaevasid rahamured, üüritud pindade omanikele jäädi võlgu ja tulid kohtuasjad. Järjest koliti uude kohta ning ka eestseisus vahetus korduvalt. Minnalaskmismeeleolu levis eesti seltskonnas ka 1880. aastate venestamise tõttu. Lõpuks oli Estonia seltsis järel ainult neli liiget ning selle ainus väärtus oli klubiõigus. Estonia eksisteeriski kõigest kõrtsina ühes erakorteris.

1890. aastate alguses toimus aga omamoodi „riigipööre“. Lootuse-nimelises seltsis pettunud mehed „imbusid“ Estonia seltsi, said selle liikmeks ning hakkasid siis oma mõttekaaslasi liikmeks võtma. Nii tõrjuti vana eestseisus välja.

Sealt sai alguse Estonia tõus. Seltsiga liitus palju tegusaid eestlasi ja isetegevus sai taas hoo sisse. 1890. aastate lõpul liitusid Estonia seltsiga ka koolipoisid Paul Pinna ja Theodor Altermann, tulevased Eesti kutselise teatri asutajad.